

Entrevista

Koen Lenaerts

President del Tribunal de Justícia de la Unió Europea

«Combatre les 'fake news' pot ser una excusa per censurar els periodistes»

 Daniel G. Sastre

Prestigiós jurista i acadèmic, president del Tribunal de Justícia de la Unió Europea (TJUE) des del 2015, Koen Lenaerts (Mortsel, Bèlgica, 1954) ha passat uns dies a Barcelona per ser nomenat doctor honoris causa de la Universitat Autònoma de Barcelona. En una llarga conversa, Lenaerts aborda els principals assumptes de l'actualitat política i judicial europea, però evita pronunciar-se sobre qüestions *sub iudice*.

— Fa gairebé 10 anys que vostè presideix el TJUE. ¿Com ha evolucionat la institució en aquest temps?

— El TJUE es desenvolupa amb la Unió en si mateixa. Fa 40 anys jo era un lletrat en el Tribunal de Justícia. En aquell moment, la Unió Europea, la paraula, no existia, es deia la Comunitat Econòmica Europea. Es tractava del mercat comú, entès com un moviment lliure de béns, serveis, capital i també de persones, però només en la seva capacitat econòmica. I això era tot. Però des d'aleshores, amb els tractats successius, es van anar ampliant les competències. I això és perquè els estats membre han decidit, cada un en acord amb els seus propis requisits constitucionals, confiar més competències a la Unió. ¿Per què ho van fer? Perquè els estats membre, que són estats sobirans, com qualsevol estat del món, s'han adonat que no poden exercir eficaçment la seva sobirania separadament de la resta de membres en determinades competències. Perquè Europa és un territori molt petit. ¿Espanya és un gran país? A escala europea, sí. Però explico l'anècdota següent. Fa uns anys, com a president del Codi de Justícia de la Unió Europea, vaig rebre un ministre d'Indonèsia. I em va dir: has d'entendre que som un petit país a Àsia. Jo m'havia preparat la visita i sabia que Indonèsia té gairebé 300 milions d'habitants. I li vaig fer notar que això era el mateix que la població d'Alemanya, França, Itàlia, Espanya i Polònia, que són els cinc països amb més nombre d'habitants de la UE, junts. Ell es comparava amb l'Índia i la Xina, que en tenen 1.400 i 1.500 milions. ¿Per què ho dic? Tots els estats europeus, inclosos els més grans, com Alemanya i França, són molt petits a escala mundial, i han de combinar l'exercici de totes les parts de la seva pròpia sobirania com a estats per ser efectius a escala mundial. Per exemple: a Europa, quan vas un parell de centenars de quilòmetres en qualsevol direcció, ja estàs en un altre país. Però l'aire i l'aigua no s'aturen a les fronteres nacionals. O el canvi climàtic, que és també un tema col·lectiu. O la protecció de la privacitat a internet: Google, Amazon, Apple, els grans gegants de la tecnologia, no tenen por de cap dels països, inclosos els més grans. Però sí que han de fer cas a una regulació general. I, en aquest aspecte, la força combinada dels estats és prou gran. Aquesta és la Unió Europea avui. Doncs l'àmbit del

Koen Lenaerts, fotografiat dijous passat en un hotel de Barcelona. / MANU MITRU

treball del Tribunal de Justícia ha evolucionat de la mateixa manera: avui estem ocupats, no diré exclusivament, però gairebé, essencialment en àrees que no són econòmiques, tenim molts casos en el camp d'asil i immigració, per exemple.

— ¿Per què és així?

— En l'espai obert sense les fronteres internes creat a través del Tractat d'Amsterdam, un estat ha de confiar en els altres estats per treballar junts. Si algú comet un crim aquí i després va a un altre estat, ha de ser retornat. Aquesta és la garantia d'asil europeu. Jo he vingut avui de Luxemburg amb avió per arribar aquí sense control de passaports. Però, si un criminal fa el mateix, ha de ser portat de tornada a Luxemburg o a qualsevol altre estat, aquesta és la garantia d'asil europeu.

— Per alguns resultats electorals, sobre tot a l'est d'Europa, a Romania o a Hongria per exemple, es podria tenir la impressió que els valors consagrats en l'article 2 del Tractat de la Unió Europea estan en crisi. ¿Creu que en alguns països de la UE flaqueja el compromís amb la Unió?

— La resposta és que sí. Tenim un repte crucial avui en la defensa d'aquests valors. Su-

«Tenim un repte crucial en la defensa dels valors de la Unió»

posem, hipotèticament, que un estat membre ja no respecta la dignitat humana al nivell que és comunament acceptat. A ningú li agradaria ser vist amb un estat membre del mateix club que aquest estat. Per a nosaltres, defensar els valors de l'article 2 és ara molt important. El TJUE és un tribunal, i mai obre casos per la seva pròpia iniciativa, ha d'esperar fins que un cas sigui presentat, i poden arribar de dues maneres diferents. D'una banda, la Comissió Executiva pot prendre la iniciativa de portar un estat membre a la justícia per infringir algun valor de l'article 2, alguns drets fonamentals. Entre d'altres, podria ser el lliure moviment, o la protecció de les parelles del mateix sexe. I després hi ha una altra via. Fa un temps vam tenir un cas: dues dones es van casar aquí a Espanya, una

era búlgara i l'altra britànica. Tenien un fill en comú, que estava registrat en el certificat de naixement amb dues mares. No s'esmentava quina de les dues havia donat a llum el nen. No era una mare i una comare, eren dues mares iguals a tots els nivells. Llavors la parella es muda a Bulgària i els búlgars refusen reconèixer les dues com a mares del nen. I això va ser un problema respecte al lliure moviment, així que la justícia búlgara ens va traslladar el cas. I així és com normalment funciona: és el jutge nacional el que pren la iniciativa d'enviar-nos el cas, en aquesta ocasió per interpretar el dret al lliure moviment com a família combinat amb el dret a un tractament igual sense discriminació per motius sexuals. Nosaltres ens vam pronunciar dient que les autoritats

búlgares havien de reconèixer el certificat de naixement proposat per Espanya i protegir la vida de la família en el marc d'aquest lliure moviment.

— ¿Seria desitjable un sistema judicial europeu unificat? ¿És factible a mitjà termini?

— És factible a condició que els tribunals nacionals dels estats membre siguin realment independents i imparcials, i funcionin d'acord amb els principis del procés equitatiu. Per aquesta raó hem desenvolupat una jurisprudència de la UE sobre les exigències mínimes que han de satisfer els tribunals nacionals per gaudir de la confiança dels tribunals d'altres estats membre. És una jurisprudència molt elaborada

— ¿En general hi ha una bona col·laboració entre els diferents organismes judicials dels països de la Unió Europea?

— És excel·lent, és una veritable xarxa de tribunals, que són nacionals i orgànicament europeus. A Luxemburg, jo, per exemple,

tinc contactes constants amb el Tribunal Suprem o el Tribunal Constitucional espanyols, i el mateix amb els 27 estats membre. El 75% de la jurisprudència del TJUE cada any, uns 500 assumptes, són contestacions a preguntes prejudicials plantejades pels tribunals nacionals en totes les matèries.

— **¿Quins són els tribunals que poden elevar qüestions al TJUE?**

— Tots, sense limitacions.

— **Perquè hi va haver una polèmica al respecte fa poc a Espanya, després de la sentència del Constitucional sobre els eros d'Andalusia.**

— Jo sé el que dic en aquest moment. Tots els tribunals. També els jutjats mercantils de primera instància del poble més petit es poden adreçar al TJUE. I no únicament això, el Tribunal Constitucional, el Tribunal Suprem, cap pot limitar aquest dret d'aquest tribunal de primera instància de plantejar qüestions prejudicials. ¿Per què? Perquè el dret, no l'obligació, el dret d'aquest tribunal de primera instància deriva directament de l'article 267 sobre el funcionament de la UE.

— **En una visita recent a Espanya, el novembre de l'any passat, vostè va dir que la impunitat davant la corrupció és un dels pitjors enemics de la democràcia i instava també a posar recursos perquè la corrupció no es converteixi en un problema sistèmic. ¿Està al corrent de l'empresonament recent del secretari d'Organització del PSOE? ¿Preocupen en el Tribunal de Justícia de la UE uns casos tan sonats als països membres?**

— No conec el cas en particular.

— **L'hi pregunto perquè és recent i perquè és important.**

— Sí, és un exemple. La resposta és que sí. La Comissió pot actuar contra un estat membre quan aquest estat membre no fa prou contra el frau o la corrupció amb fons de la Unió Europea. Els estats membre han de prendre totes les mesures necessàries per al combat efectiu contra la corrupció amb fons de la UE.

— **O sigui, el TJUE pot perseguir la corrupció amb fons de la Unió Europea.**

— Perseguir no. Però, quan l'estat membre no és prou efectiu en el combat de la corrupció amb fons de la Unió Europea, la Comissió pot portar un assumpte al tribunal contra aquest estat membre per una vulneració de la seva obligació de prendre les mesures necessàries per combatre efectivament la corrupció amb fons europeus. És la primera via. La segona és que jutges nacionals plantegin qüestions prejudicials al TJUE sobre la interpretació de regles de la Unió Europea, regles de protecció dels interessos financers de la Unió Europea. Tenim ara, pot ser, 20 assumptes d'aquest tipus provinents de diversos estats membre. El sistema funciona.

— **No sé si vostè està al corrent de les protestes judicials dels últims dies a Espanya contra una reforma que, segons alguns**

sectors, podria restar independència als jutges. ¿És cert que aquestes reformes poden reduir la independència judicial?

— La resposta honesta és que lleigeixo la premsa espanyola. I entenc el que diu. Però no puc contestar a aquest tipus de preguntes. Les reformes judicials, no només a Espanya, també a Polònia, a Malta, han donat lloc a preguntes prejudicials plantejades pels tribunals nacionals. La Comissió s'ha interessat ara per diversos assumptes de la reforma judicial polonesa. I això ha donat lloc a diverses sentències, incloses sentències de la gran sala del nostre TJUE sobre diversos aspectes de la reforma judicial polonesa, on s'ha decidit que diversos aspectes

particular quan participen en una campanya de desinformació i incitació a l'odi. ¿Cal posar límit a la tolerància per protegir la democràcia dels intolerants?

— És una qüestió molt difícil. La llibertat de la premsa i el pluralisme dels mitjans de comunicació són un valor suprem de l'ordenament comú de la UE. Però es pot abusar d'aquests drets, com de tots. I traçar els límits entre una utilització normal i una utilització abusiva és molt difícil. I també evoca la qüestió de qui és competent per traçar aquesta frontera. ¿Ho és el TJUE? En el cas de la prohibició d'RT [l'antiga Russia Today], sí. Perquè després de la invasió russa a Ucraïna, el Consell de la Unió Europea va

xarxes socials, qualsevol ciutadà de la Unió es pot convertir en periodista i ha d'estar protegit per la Carta de la UE. ¿No és aquesta una via per a la introducció de fake news?

— Combatre les fake news pot ser una excusa per censurar els periodistes, aquest és un perill que hem d'evitar. Així que cal actuar només en casos absolutament clars, extrems. El mer fet que algú estigui estenent el que es diu fake news no és suficient en si mateix. El principi bàsic de la llibertat de la premsa és que les idees han de ser contestades per altres idees. Així que no es pot tallar sota l'excusa de combatre la informació falsa o la notícia falsa. No, per a això es pot fer una revisió dels fets. Es pot dir que això és totalment equivocacat o publicar-se un article en contra. Això és el que dic en el meu discurs.

— **En el passat recent països com Hongria o Polònia han plantejat dubtes sobre la primacia del dret nacional davant el dret comunitari. ¿Quin preval?**

— El dret de la UE preval. Per una raó molt simple. És un dret comú per a 27 estats membre de la Unió. Si fos possible trencar unilateralment les regles comunes, seria impossible que la Unió subsistís. Perquè ca-

«Tots els tribunals sense limitacions poden elevar assumptes al TJUE»

da estat membre podria adoptar una o una altra regla a la carta, de conformitat amb els seus interessos unilaterals nacionals. I això seria el final. Per aquesta raó hi ha una unitat i una primacia del dret de la Unió, per garantir la igualtat de tots els estats membre. La gent, els consumidors, els treballadors, han de ser protegits exactament de la mateixa manera. És la raó profunda de la primacia, no és una supremacia moral o d'una altra naturalesa.

— **Alguns magistrats del Tribunal Constitucional es van queixar que aquest tribunal es pronunciés sobre la llei d'amnistia malgrat que hi ha qüestions pendents plantejades davant el TJUE. ¿Què li va semblar la decisió del Constitucional de no esperar la decisió del TJUE per pronunciar-se?**

— No puc contestar, perquè aquests assumptes estan pendants.

— **Però no li pregunto pels assumptes pendents, li pregunto pel timing.**

— Sí, ho sé, però és molt sensible. Els assumptes espanyols es tractaran, la data és pública, el 15 de juliol, d'aquí dues setmanes. I aquesta pregunta pot ser discutida durant aquestes vistes. Per aquesta raó no puc contestar a la pregunta.

Koen Lenaerts, dijous passat en un hotel de Barcelona. / MANU MITRU

van ser contraris a les diverses garanties d'independència dels tribunals. Hem decidit també sobre aspectes específics de reformes de Malta, Hongria, Romania, però també d'Alemanya, d'Àustria, Lituània... El que és crucial en aquests casos no és que el nostre tribunal vulgui dir als estats membre el que poden fer o no. És que els estats membre han de poder confiar l'un en l'altre. Hi ha d'haver confiança mútua.

— **En el seu discurs després de ser nomenat doctor honoris causa per la UAB, vostè defensa amb vehemència la llibertat de premsa i el pluralisme dels mitjans de comunicació. Però també diu que la llibertat de premsa no és un dret absolut i que, per tant, la protecció dels principis democràtics pot requerir que es limiti aquesta llibertat, en**

adoptar sancions contra empreses russes, inclosa RT. La idea va ser que el Kremlin controla RT i utilitza aquest mitjà de comunicació com un canal de propaganda, d'odi i de violència i de justificació d'una guerra d'invasió. I, en aquest cas, el Tribunal va decidir que era un ús abusiu de la llibertat d'expressió, perquè feia crides a la guerra, a la violència, que no es podien justificar amb la llibertat de premsa. I, en aquest sentit, no és un dret absolut. La dignitat humana, al contrari, sí que és un dret absolut. Però han de ser casos absolutament clars.

— **Vostè sap, com a coneixedor de la realitat espanyola, que en els últims mesos hi ha preocupació en el Govern espanyol per les notícies falses, les 'fake news'. Vostè diu en el seu discurs a Barcelona que, en l'era de les**